

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

56

રાજકારણના ગુનાખોરી સામે લડવામાં ચૂંટણી પંચની ભૂમિકા: ભારતીય લોકશાહી

પ્રણાલીમાં પડકારો અને વ્યૂહરચના

Pambhar Umesh Hasmukhbhai

Research Scholar

Monark University, Vahelal

1. સારાંશ

ભારતમાં રાજકારણનું અપરાધીકરણ લોકશાહી અખંડિતતા, શાસન અને જાહેર વિશ્વાસ માટે નોંધપાત્ર ખતરો છે. આ ઘટના સ્નાયુ અને નાણાકીય શક્તિ, ગુનાહિત વર્તનનું સામાજિક સામાન્યકરણ અને પ્રણાલીગત કાનૂની છટકબારીઓ જેવા પરિબળો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે. ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI)ના ફરજિયાત જાહેરાતો, ચૂંટણી ખર્ચની દેખરેખ અને જનજાગૃતિ ઝુંબેશ સહિતના સક્રિય પગલાં હોવા છતાં, ન્યાયિક વિલંબ, રાજકીય પ્રતિકાર અને મતદારોની ઉદાસીનતા જેવા પડકારો યથાવત છે. આ પેપર ડ્રાઇવરો, પરિણામો અને આ જટિલ મુદ્દાને ઉકેલવામાં ECI ની ભૂમિકાની તપાસ કરે છે. તે રાજકારણના અપરાધીકરણને રોકવા અને લોકતાંત્રિક જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે વ્યાપક કાયદાકીય, ન્યાયિક અને ચૂંટણી સુધારાની હિમાયત કરે છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો: રાજકારણનું અપરાધીકરણ, ભારતના ચૂંટણી પંચ, લોકશાહી શાસન, ચૂંટણી સુધારણા અને ન્યાયિક જવાબદારી

2. પ્રસ્તાવના

ભારતમાં રાજકારણનું અપરાધીકરણ એ દેશની લોકશાહી નીતિને નબળી પાડતી પ્રણાલીગત પડકારનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. ગુનાહિત પશ્ચાદભૂ ધરાવતી વ્યક્તિઓ વારંવાર ચૂંટણી લડે છે અને જીતે છે, સામાજિક સામાન્યીકરણ અને શાસનમાં પ્રણાલીગત અંતરનો લાભ ઉઠાવે છે. ભારતનું ચૂંટણી પંચ પારદર્શિતા, દેખરેખ અને મતદાર જાગૃતિ પહેલ દ્વારા આ મુદ્દાનો સામનો કરવામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. જો કે, સામાજિક, કાનૂની અને સંસ્થાકીય અવરોધો તેની અસરકારકતાને અવરોધે છે. લોકશાહી અખંડિતતા અને જાહેર વિશ્વાસ પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે સુધારાની તાકીદની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકતા આ પેપર ECI દ્વારા કાર્યરત મૂળ કારણો, અસરો અને વ્યૂહરચનાઓની શોધ કરે છે.

3. સંશોધન હેતુઓ

1. ભારતીય લોકશાહી પ્રણાલી પર રાજકારણના અપરાધીકરણની હદ અને અસરનું વિશ્લેષણ કરવા.
2. ચૂંટણીના રાજકારણમાં ગુનાહિત તત્વોને ઘટાડવામાં ભારતના ચૂંટણી પંચની ભૂમિકાની તપાસ કરવી.
3. અપરાધીકરણને સંબોધવા માટે સુધારાને લાગુ કરવામાં ECI દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા પડકારોને ઓળખવા.

4. રાજકારણના અપરાધીકરણ સામે ECIના પ્રયાસોને મજબૂત કરવા માટે અસરકારક વ્યૂહરચના અને સહયોગી પગલાં પ્રસ્તાવિત કરવા.

4. સંશોધન પદ્ધતિ

આ અભ્યાસ ગુણાત્મક સંશોધન પદ્ધતિ અપનાવે છે, જે અધિકૃત અહેવાલો, વિદ્વતાપૂર્ણ લેખો અને કાનૂની દસ્તાવેજો જેવા ગૌણ માહિતી સ્ત્રોતો પર આધાર રાખે છે. અપરાધીકરણ સામે લડવામાં ECIની ભૂમિકાને સમજવા માટે વિશ્લેષણ કેસ અભ્યાસ, ન્યાયિક ચુકાદાઓ અને નીતિ સમીક્ષાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. પેટર્ન, પડકારો અને ઉકેલોને ઓળખવા માટે ગહન સામગ્રી વિશ્લેષણનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સંશોધનમાં ચૂંટણી સુધારણા માટે પગલાં લેવા યોગ્ય ભલામણો પ્રસ્તાવિત કરવા માટે હાલના સાહિત્યમાંથી એકત્ર કરાયેલ હિસ્સેદારોના પરિપ્રેક્ષ્યનો પણ સમાવેશ થાય છે. વિવિધ ગુણાત્મક આંતરદૃષ્ટિનું સંશ્લેષણ કરીને, આ પદ્ધતિ ભારતીય લોકશાહી સંદર્ભમાં મુદ્દાની વ્યાપક સમજણની ખાતરી આપે છે (Mahida R. , 2024) (Mahida, 2024) (Mahida R. , 2024).

5. રાજકારણનું અપરાધીકરણ: એક વિહંગાવલોકન

રાજકારણનું ગુનાહિતીકરણ એ ભારતમાં એક વ્યાપક મુદ્દો છે, જ્યાં ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતી વ્યક્તિઓ વધુને વધુ વિધાનસભા અને સંસદીય બેઠકોમાં સ્થાન મેળવે છે. આ અવ્યવસ્થિત વલણ દેશના લોકતાંત્રિક નૈતિકતાને નબળી પાડે છે અને શાસન, કાયદાના શાસન અને રાજકીય સંસ્થાઓમાં લોકોના વિશ્વાસ વિશે ગંભીર ચિંતાઓ ઉભી કરે છે.

રાજનીતિના અપરાધીકરણના મુખ્ય ચાલકો

5.1. સ્નાયુ અને નાણાકીય શક્તિ

રાજકારણના અપરાધીકરણ માટેનું એક મુખ્ય કારણ સ્નાયુ અને મની પાવરનો પ્રભાવ છે. ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતા ઉમેદવારો પાસે મોટાભાગે વ્યાપક નાણાકીય સંસાધનો અને પ્રભાવના નેટવર્કની એક્સેસ હોય છે જે તેમને રાજકીય ક્ષેત્ર પર પ્રભુત્વ મેળવવા દે છે. આ સંસાધનોનો ઉપયોગ ખર્ચાળ ચૂંટણી પ્રચાર, મતદારોને લાંચ આપવા અને વિરોધીઓને ડરાવવા માટે કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, 2019ની સામાન્ય ચૂંટણીઓમાં, એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (એડીઆર)ના એક અહેવાલમાં જણાવવા મળ્યું છે કે નવા ચૂંટાયેલા સંસદ સભ્યોમાંથી 43% (સાંસદ)એ તેમની સામે ફોજદારી કેસ જાહેર કર્યા હતા, જેમાં હત્યા અને બળાત્કાર જેવા નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં ગંભીર આરોપો સામેલ હતા.

5.2. ગુનાહિત વર્તનનું સામાજિક સામાન્યકરણ

ભારતીય સમાજે અમુક અંશે રાજકારણમાં ગુનાહિત તત્વોની હાજરીને સામાન્ય બનાવી છે. ઘણા મતદારો ગુનાહિત પશ્ચાદભૂ ધરાવતા ઉમેદવારોને “મજબૂત” તરીકે માને છે જેઓ અન્યથા અમલદારશાહી અને ધીમી ગતિએ ચાલતી સિસ્ટમમાં પરિણામો આપી શકે છે. આ ધારણા ઘણીવાર આવી વ્યક્તિઓ માટે ચૂંટણીની સફળતામાં અનુવાદ કરે છે. દાખલા તરીકે, ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતા ઉમેદવારોને તેમના સમુદાયોના સંરક્ષક તરીકે જોવામાં આવે છે, ખાસ કરીને નબળા કાયદા અમલીકરણ અને વહીવટી માળખાવાળા વિસ્તારોમાં.

5.3. કાનૂની અને ચૂંટણી પ્રણાલીની છટકબારીઓ

ભારતમાં હાલના કાયદાકીય અને ચૂંટણી માળખામાં નોંધપાત્ર અંતર છે જે ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતી વ્યક્તિઓને ચૂંટણી લડવાની મંજૂરી આપે છે. લોકોનું પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1951, ઉમેદવારને દોષિત ઠેરવ્યા પછી જ ગેરલાયક ઠેરવે છે અને ભારતમાં ન્યાયિક પ્રક્રિયા ખૂબ જ ધીમી છે. આ વિલંબ આરોપી વ્યક્તિઓને કોઈપણ ચુકાદો આપવામાં આવે તે પહેલા ઘણી વખત ચૂંટણી લડવા અને જીતવા માટે સક્ષમ બનાવે છે. બિહારના ભૂતપૂર્વ મુખ્ય પ્રધાન લાલુ પ્રસાદ યાદવનો કેસ આ મુદ્દાને સમજાવે છે. બહુવિધ ભ્રષ્ટાચાર અને ફોજદારી આરોપોનો સામનો કરવા છતાં, તેમણે ચારા કૌભાંડ કેસમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવે ત્યાં સુધી રાજકારણને પ્રભાવિત કરવાનું ચાલુ રાખ્યું.

5.4. રાજકીય સમર્થન અને ભ્રષ્ટાચાર

રાજકીય પક્ષો ઘણીવાર ઉમેદવારોની પસંદગી કરતી વખતે પ્રામાણિકતા પર જીતની ક્ષમતાને પ્રાથમિકતા આપે છે. ગુનાહિત પશ્ચાદ્ભૂ ધરાવતા ઉમેદવારોને નાણાકીય અને બળજબરીથી મત મેળવવાની તેમની ક્ષમતાને કારણે “ચૂંટણીની રીતે સક્ષમ” માનવામાં આવે છે. આ સમર્થન અપરાધીકરણના ચક્રને કાયમી બનાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, અનેક રાજ્યની ચૂંટણીઓમાં, મુખ્ય રાજકીય પક્ષોએ ગંભીર ગુનાહિત આરોપો ધરાવતા ઉમેદવારોને મેદાનમાં ઉતાર્યા, આ ઘટનાને સક્ષમ કરવામાં રાજકીય સમર્થનની ભૂમિકા પર ભાર મૂક્યો.

રાજકારણના અપરાધીકરણના પરિણામો

રાજકારણના અપરાધીકરણના ભારતીય લોકશાહી માટે દૂરગામી પરિણામો છે:

1. જાહેર વિશ્વાસનું ધોવાણ : જ્યારે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ ગંભીર ગુનાહિત આરોપોનો સામનો કરે છે, ત્યારે લોકશાહી સંસ્થાઓમાં લોકોનો વિશ્વાસ ઓછો થાય છે. આ અવિશ્વાસ રાજકીય વ્યવસ્થાની કાયદેસરતાને નબળી પાડે છે.
2. નબળું શાસન : રાજકારણમાં ગુનાહિત તત્વો ઘણીવાર જાહેર કલ્યાણ કરતાં વ્યક્તિગત અથવા જૂથના હિતોને પ્રાધાન્ય આપે છે, જે બિનકાર્યક્ષમ શાસન અને ભ્રષ્ટાચાર તરફ દોરી જાય છે.
3. કાયદાનું નબળું શાસન : રાજકારણમાં ગુનેગારોની સંડોવણી કાયદાના શાસનને નબળું પાડે છે, કારણ કે તેઓ વારંવાર તેમના ફાયદા માટે કાયદાકીય અને વહીવટી પ્રણાલીઓમાં ચાલાકી કરે છે.
4. લોકશાહી મૂલ્યોને દબાવવું : ગુનાહિતીકરણ પ્રમાણિક અને સક્ષમ વ્યક્તિઓને રાજકારણમાં પ્રવેશવાથી નિરાશ કરે છે, નેતૃત્વની ગુણવત્તામાં ઘટાડો કરે છે અને લોકશાહી મૂલ્યોને દબાવી દે છે.

મુદ્દાને હાઇલાઇટ કરતા ઉદાહરણો

1. ફૂલન દેવી : “બેઝિટ ક્વીન” તરીકે ઓળખાતી, ફૂલન દેવી રાજકારણમાં પ્રવેશતા પહેલા, લૂંટ અને હત્યા સહિતના અનેક ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવી હતી. તેણીના ગુનાહિત ભૂતકાળ હોવા છતાં, તેણી સંસદના સભ્ય તરીકે ચૂંટાઈ હતી, જે સામાજિક ધારણાઓ અને રાજકીય વાસ્તવિકતાઓની જટિલતાઓને પ્રતિબિંબિત કરતી હતી.

2. અનંત સિંહ: બિહાર વિધાનસભાના સભ્ય અનંત સિંહે હત્યા અને અપહરણ સહિતના અનેક ગુનાહિત આરોપોનો સામનો કર્યો છે. તેમના રેકૉર્ડ હોવા છતાં, તેમણે રાજકારણમાં ગુનાહિત વર્તણૂકના સામાન્યકરણને રેખાંકિત કરીને ચૂંટણીમાં સફળતાનો આનંદ માણવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.
3. UP વિધાનસભા ચૂંટણી: 2022ની ઉત્તર પ્રદેશ વિધાનસભા ચૂંટણીમાં, ADR મુજબ, મુખ્ય રાજકીય પક્ષો દ્વારા મેદાનમાં ઊતરેલા 45% ઉમેદવારોએ ફોજદારી કેસ જાહેર કર્યા હતા. આ વલણ રાજકીય વ્યવસ્થામાં અપરાધીકરણની વ્યાપક સ્વીકૃતિને દર્શાવે છે.

મુદ્દાને સંબોધતા

રાજકારણના ગુનાહિતીકરણનો સામનો કરવા માટે, પ્રણાલીગત ફેરફારો આવશ્યક છે:

- ન્યાયિક સુધારણા : રાજકારણીઓ સાથે સંકળાયેલા કેસ માટે ફાસ્ટ-ટ્રેક કોર્ટની સ્થાપના કરવાથી ગંભીર આરોપો ધરાવતા ઉમેદવારોને સમયસર નિર્ણય અને ગેરલાયક ઠેરવી શકાય છે.
- સખત કાયદા : નિર્દોષ ન થાય ત્યાં સુધી ચૂંટણી લડવા માટે ધોર આરોપો ધરાવતા ઉમેદવારોને ગેરલાયક ઠેરવવા માટે લોકપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમમાં સુધારો કરવાથી ગુનાહિત તત્વોને રોકી શકાય છે.
- ચૂંટણી સુધારણા : ચૂંટણી પંચે ઉમેદવારોની પસંદગી માટે કડક ધોરણો લાગુ કરવા જોઈએ અને ગુંબેશના ધિરાણમાં પારદર્શિતા વધારવી જોઈએ.

- મતદાર જાગૃતિ : ગુનાહિત ઉમેદવારોને ચૂંટવાની હાનિકારક અસર વિશે મતદારોને શિક્ષિત કરવું એ ગુનાહિતીકરણના ચક્રને તોડવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

6. ભારતના ચૂંટણી પંચની ભૂમિકા

ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI) એ ભારતીય લોકશાહીની પાયાની સંસ્થા છે, જેને ભારતીય બંધારણની કલમ 324 હેઠળ મુક્ત, નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક ચૂંટણીઓ કરાવવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે. એક સ્વાયત્ત બંધારણીય સંસ્થા તરીકે, ECIનો આદેશ રાજકારણના અપરાધીકરણ સહિતના પ્રણાલીગત મુદ્દાઓને સંબોધતી વખતે ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓની અખંડિતતાને જાળવી રાખવાનો છે. તેની બહુપક્ષીય ભૂમિકાઓ દ્વારા, ECI એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે લોકશાહી સિદ્ધાંતો ભ્રષ્ટાચાર અને અયોગ્ય પ્રભાવ સામે સુરક્ષિત છે.

ભારતના ચૂંટણી પંચની મુખ્ય ભૂમિકાઓ

6.1. ઉમેદવારોની સ્ક્રીનીંગ

ECI ની સૌથી મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકાઓમાંની એક એ છે કે ઉમેદવારોએ નોમિનેશન દરમિયાન એફિડેવિટમાં તેમના ગુનાહિત રેકૉર્ડ જાહેર કરવા ફરજિયાત કરીને ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં પારદર્શિતા સુનિશ્ચિત કરવી. સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્દેશને પગલે 2003માં રજૂ કરવામાં આવેલી આ જરૂરિયાત મતદારોને માહિતગાર નિર્ણયો લેવાની સત્તા આપે છે. દાખલા તરીકે, 2019 ની સામાન્ય ચૂંટણીઓ દરમિયાન, એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ADR) એ 8,000 થી વધુ ઉમેદવારોના એફિડેવિટ્સનું વિશ્લેષણ કર્યું, જે દર્શાવે છે કે લગભગ 19% ઉમેદવારોએ તેમની સામે ફોજદારી કેસ

જાહેર કર્યા હતા. આવા ખુલાસા માત્ર રાજકારણમાં અપરાધીકરણના વ્યાપને પ્રકાશિત કરતા નથી, પરંતુ રાજકીય પક્ષો અને ઉમેદવારો વચ્ચે જવાબદારીને પ્રોત્સાહન આપતા, જાહેર ચકાસણી અને મીડિયાના ધ્યાનને પણ પ્રોત્સાહિત કરે છે.

તેની સફળતા હોવા છતાં, સ્ક્રીનીંગ પ્રક્રિયા ખોટા સોગંદનામા અને અધૂરી માહિતી સહિત પડકારોનો સામનો કરે છે. આનો સામનો કરવા માટે, ECI એ ઓનલાઈન પોર્ટલ જેવી ટેકનોલોજીનો લાભ લેવાનું શરૂ કર્યું છે જ્યાં મતદારો તેમની ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ સહિત ઉમેદવારની પ્રોફાઇલને એક્સેસ કરી શકે છે. વધુમાં, ECI એ એફિડેવિટમાં ખોટી માહિતી પ્રદાન કરવા બદલ કડક દંડની દરખાસ્ત કરી છે, જે પારદર્શિતા પ્રત્યેની તેની પ્રતિબદ્ધતાને ભારપૂર્વક દર્શાવે છે.

6.2. આદર્શ આચાર સંહિતા (MCC) નો અમલ

ચૂંટણી દરમિયાન નૈતિક વર્તણૂક સુનિશ્ચિત કરવા માટે ECI દ્વારા આદર્શ આચાર સંહિતા (MCC) નું અમલીકરણ એ બીજી મુખ્ય પદ્ધતિ છે. MCC, રાજકીય પક્ષો અને ઉમેદવારોને જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકાનો સમૂહ, લાંચ, દ્વેષયુક્ત ભાષણ અને સરકારી મશીનરીનો દુરુપયોગ જેવી ગેરરીતિઓને રોકવાનો હેતુ ધરાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, 2021ની પશ્ચિમ બંગાળ વિધાનસભા ચૂંટણી દરમિયાન, ECI એ રાજકીય નેતાઓ સામે કડક પગલાં લીધા હતા જેમણે ભડકાઉ ભાષણો આપીને MCCનું ઉલ્લંઘન કર્યું હતું, તેમની પ્રચાર પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ લાદી દીધો હતો.

ચૂંટણી ઝુંબેશ, રેલીઓ અને જાહેરાતોનું ECIનું સતર્ક દેખરેખ MCCનું પાલન સુનિશ્ચિત કરે છે. તે મતદારોને પ્રભાવિત કરવા માટે નાણાં અને દારૂના વિતરણ સહિત ગેરકાયદેસર પ્રથાઓને રોકવા

માટે ફ્લાઇંગ સ્ક્વોડ, સર્વેલન્સ ટીમો અને ખર્ચ નિરીક્ષકોને નિયુક્ત કરે છે. જો કે, ટીકાકારો દલીલ કરે છે કે MCCમાં કાનૂની અમલીકરણનો અભાવ છે, જે તેની અવરોધક અસરને મર્યાદિત કરે છે. તેને સંબોધવા માટે, ECI એ MCC ને વૈધાનિક સમર્થન પૂરું પાડવા માટે કાયદાકીય સુધારાની હિમાયત કરી છે.

6.3. ન્યાયિક સંસ્થાઓ સાથે સહયોગ

રાજકારણના ગુનાહિતીકરણને અસરકારક રીતે સંબોધવા માટે, ECI ગુનાહિત આરોપો ધરાવતા રાજકારણીઓ સાથે સંકળાયેલા કેસોને ઝડપી બનાવવા ન્યાયતંત્ર સાથે સહયોગ કરે છે. ભારતની ન્યાયિક પ્રણાલીની ધીમી ગતિને ધ્યાનમાં રાખીને આ સહયોગ મહત્વપૂર્ણ છે, જ્યાં કેસો ઘણીવાર વર્ષો સુધી અટકે છે. આવા કેસો ફાસ્ટ-ટ્રેક કરવાથી દોષિત વ્યક્તિઓને સમયસર ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવે છે અને તેમને ચૂંટણી લડતા અટકાવે છે.

એક નોંધપાત્ર ઉદાહરણ એ છે કે સુપ્રીમ કોર્ટનો 2018નો નિર્દેશ છે જે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ સામેના કેસો સંભાળવા માટે વિશેષ અદાલતોની સ્થાપના ફરજિયાત કરે છે. આ આદેશને પગલે, ઘણા રાજ્યોએ આવી અદાલતોની સ્થાપના કરી, જે ફોજદારી કેસોના ઝડપી નિરાકરણને સક્ષમ કરે છે. ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ સાથે સંકલન કરવામાં અને સમાન પગલાંની હિમાયત કરવામાં ECIની સક્રિય ભૂમિકા ચૂંટણીની અખંડિતતાને જાળવી રાખવાના તેના નિર્ધારને દર્શાવે છે.

6.4. જનજાગૃતિ ઝુંબેશ

માહિતગાર મતદારોના મહત્વને ઓળખીને, ECI ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતા ઉમેદવારોને ચૂંટવાના પરિણામો વિશે મતદારોને શિક્ષિત કરવા જાહેર જાગૃતિ અભિયાનોમાં નોંધપાત્ર રોકાણ કરે છે. “મતદાર જાગૃતિ મંચ” અને “SVEEP” (સિસ્ટમેટિક વોટર એજ્યુકેશન એન્ડ ઇલેક્ટોરલ પાર્ટિસિપેશન) પ્રોગ્રામ જેવી પહેલોનો હેતુ નાગરિકોને તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ વિશે સંવેદનશીલ બનાવવાનો છે.

દાખલા તરીકે, ચૂંટણી દરમિયાન ADR અને નાગરિક સમાજ સંગઠનો સાથે ECIના સહયોગથી ઉમેદવારોની ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ વિશેની માહિતીનો વ્યાપક પ્રસાર થયો છે. જાહેરાતો, સોશિયલ મીડિયા ઝુંબેશ અને સમુદાય આઉટરીચ પ્રોગ્રામ્સ રાજકારણમાં અપરાધીકરણના લાંબા ગાળાના પરિણામો પર ભાર મૂકે છે, મતદારોને ટૂંકા ગાળાના લાભો પર અભંડિતતા અને યોગ્યતાને પ્રાધાન્ય આપવા પ્રોત્સાહિત કરે છે. આ ઝુંબેશની સફળતા આ મુદ્દા પર વધી રહેલા જાહેર પ્રવચનમાં સ્પષ્ટ છે, જોકે રાજકીય પક્ષોમાં મતદારોની ઉદાસીનતા અને જવાબદારીનો અભાવ પડકારો રહે છે.

7. ચૂંટણી પંચ દ્વારા સામનો કરવામાં આવેલ પડકારો

ભારતનું ચૂંટણી પંચ (ECI) મુક્ત, નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક ચૂંટણી સુનિશ્ચિત કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જો કે, રાજકારણના અપરાધીકરણ સામે લડવાના તેના પ્રયાસો ઘણીવાર નોંધપાત્ર પડકારો દ્વારા અવરોધાય છે. કાયદાકીય, રાજકીય, ન્યાયિક અને સામાજિક પરિબળોથી ઉદ્ભવતા આ અવરોધો, ગુના અને રાજકારણ વચ્ચેના વધતા જોડાણને અસરકારક રીતે સંબોધવાની ECIની ક્ષમતાને નબળી પાડે છે.

7.1. કાનૂની અને સંસ્થાકીય અવરોધો

ECI દ્વારા સામનો કરવામાં આવેલ પ્રાથમિક પડકારોમાંનો એક ગંભીર ગુનાહિત આરોપો ધરાવતી વ્યક્તિઓને ચૂંટણી લડવાથી રોકવા માટે કડક કાયદાકીય જોગવાઈઓનો અભાવ છે. વર્તમાન કાયદાઓ પેલિંગ ફોજદારી કેસ ધરાવતી વ્યક્તિઓને ચૂંટણીમાં ભાગ લેવાની પરવાનગી આપે છે સિવાય કે તેઓ કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠરે. આ છટકબારીનો વારંવાર ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જે શંકાસ્પદ પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતા ઉમેદવારોને ચૂંટણી લડવા અને જાહેર હોદ્દા પર પણ રહેવાની મંજૂરી આપે છે.

ઉદાહરણ તરીકે, એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (એડીઆર) ના ડેટા મુજબ, 2019 માં ચૂંટાયેલા 40% થી વધુ સંસદ સભ્યો (સાંસદો)એ તેમની સામે ફોજદારી કેસ જાહેર કર્યા હતા, જેમાં નોંધપાત્ર સંખ્યામાં હત્યા, હત્યાના પ્રયાસ જેવા ગંભીર આરોપો સામેલ હતા. અને ભ્રષ્ટાચાર. આવા કિસ્સાઓ ગુનાહિત તત્વોને ફિલ્ટર કરવામાં હાલના કાયદાકીય માળખાની અપૂરતીતાને પ્રકાશિત કરે છે.

ECI એ ચૂંટણીના ઓછામાં ઓછા છ મહિના પહેલાં ગંભીર આરોપો ધરાવતા ઉમેદવારોને ગેરલાયક ઠેરવવા જેવા કાયદાકીય સુધારાની વારંવાર ભલામણ કરી છે. જો કે, આ ભલામણોને લાગુ કરવા માટે મજબૂત સંસ્થાકીય મિકેનિઝમની ગેરહાજરી ગુનાહિતીકરણને સંબોધવામાં ECIની અસરકારકતાને નબળી પાડે છે.

7.2. રાજકીય પ્રતિકાર

ECI દ્વારા પ્રસ્તાવિત ચૂંટણી સુધારણાઓને ઘણીવાર રાજકીય પક્ષોના પ્રતિકારનો સામનો કરવો પડે છે, જેમાંથી ઘણાને વર્તમાન સિસ્ટમથી ફાયદો થાય છે. ગુનાહિત પશ્ચાદભૂ ધરાવતા ઉમેદવારોને સંસાધનો એકત્ર કરવાની ક્ષમતા, કમાન્ડ વફાદારી અને મતવિસ્તારમાં પરિણામોને પ્રભાવિત કરવાની તેમની ક્ષમતાને કારણે વારંવાર સંપત્તિ તરીકે જોવામાં આવે છે.

દાખલા તરીકે, દોષિત રાજકારણીઓ પર આજીવન પ્રતિબંધ લાવવા અથવા ઉમેદવારો માટે કડક જાહેરાતની આવશ્યકતાઓ લાદવાના પ્રયાસો સંસદમાં વિરોધ સાથે મળ્યા છે. રાજકીય પક્ષો દલીલ કરે છે કે આવા પગલાંનો રાજકીય વેર માટે દુરુપયોગ થઈ શકે છે. આ પ્રતિકાર ટૂંકા ગાળાના લાભો પર ચૂંટણીની અખંડિતતાને પ્રાધાન્ય આપવા માટે રાજકીય વર્ગની અનિચ્છા દર્શાવે છે.

આંતરિક સુધારા અપનાવવા માટે રાજકીય પક્ષોની અનિચ્છા સમસ્યાને વધુ તીવ્ર બનાવે છે. ઘણા પક્ષો નૈતિક બાબતો પર જીતની ક્ષમતાને પ્રાથમિકતા આપીને ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતા ઉમેદવારોને ઉભા કરવાનું ચાલુ રાખે છે. આ પ્રથા મુક્તિની સંસ્કૃતિને કાયમી બનાવે છે અને સ્વચ્છ રાજનીતિ સુનિશ્ચિત કરવાના ECIના પ્રયાસોને નબળી પાડે છે.

7.3. ન્યાયિક વિલંબ

ન્યાયિક પ્રણાલીની ધીમી ગતિએ બીજો નોંધપાત્ર પડકાર ઉભો કર્યો છે. રાજકારણીઓને સંડોવતા ફોજદારી કેસો ઘણીવાર વર્ષો સુધી વણઉકેલાયેલા રહે છે, જેના કારણે કોઈ પણ ચુકાદો આવે તે પહેલાં આરોપી વ્યક્તિઓ બહુવિધ ચૂંટણી લડી શકે છે. આ વિલંબ માત્ર આવા ઉમેદવારોને ગેરલાયક ઠેરવવામાં અવરોધે છે પરંતુ ન્યાય પ્રણાલીમાં લોકોનો વિશ્વાસ પણ ખતમ કરે છે.

ઉદાહરણ તરીકે, ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ સામે અસંખ્ય કેસ દાખલ કરી સુધી પેઢિંગ રહે છે, જેમાં દ્વાયલ્સમાં થોડી પ્રગતિ થઈ છે. રાજકારણીઓને સંડોવતા કેસો માટે ફાસ્ટ-ટ્રેક કોર્ટની સ્થાપના કરવાના સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્દેશના અપૂરતા અમલીકરણને કારણે મર્યાદિત પરિણામો મળ્યા છે. સમયસર ચુકાદાનો અભાવ કાનૂની કાર્યવાહીની અવરોધક અસરને નબળી પાડે છે, જે ગુનાહિત તત્વોને રાજકારણમાં ખીલવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.

7.4. મતદાર ઉદાસીનતા

મતદારોમાં ઉદાસીનતા અને ઉદાસીનતા રાજકારણમાં અપરાધીકરણની સમસ્યાને વધુ જટિલ બનાવે છે. ઘણા મતદારો કાં તો ઉમેદવારોની ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિની અવગણના કરે છે અથવા જાતિ, ધર્મ અને પ્રામાણિકતા અને યોગ્યતા પર સ્થાનિક પ્રભાવ જેવા પરિબલોને પ્રાથમિકતા આપે છે. રાજકારણમાં ગુનાખોરીનું આ સામાજિક સામાન્યકરણ અપરાધીકરણના ચક્રને કાયમી બનાવે છે.

દાખલા તરીકે, કેટલાક મતવિસ્તારોમાં, ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતા ઉમેદવારોને “મજબૂત નેતાઓ” તરીકે માનવામાં આવે છે જે સ્થાનિક મુદ્દાઓને અસરકારક રીતે સંબોધિત કરી શકે છે. આવી ધારણાઓ ઘણીવાર ઉમેદવારોની ટૂંકા ગાળાના લાભો, જેમ કે નાણાકીય પ્રોત્સાહનો અથવા વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સ પહોંચાડવાની ક્ષમતા દ્વારા પ્રબળ બને છે. મતદારનું આ વર્તન સ્વચ્છ અને જવાબદાર રાજકારણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ECIની પહેલને નબળી પાડે છે.

8. ચૂંટણી પંચ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી વ્યૂહરચના

ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI) એ રાજકારણના અપરાધીકરણને સંબોધવા અને ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓની અખંડિતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે વિવિધ સક્રિય પગલાં હાથ ધર્યા છે. આ વ્યૂહરચનાઓ પારદર્શિતાને પ્રોત્સાહન આપવા, સત્તાના દુરુપયોગને રોકવા અને જનજાગૃતિ વધારવાનો હેતુ ધરાવે છે, આમ મતદારોને જાણકાર પસંદગી કરવા માટે સશક્ત બનાવે છે. અહીં, અમે ECI દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી મુખ્ય વ્યૂહરચનાઓની વિગત આપીએ છીએ, જે સંબંધિત ઉદાહરણો દ્વારા સમર્થિત છે.

8.1. ફોજદારી રેકૉર્ડની ફરજિયાત જાહેરાત

અપરાધીકરણ સામે લડવા માટેના ECIના પ્રયાસોનો આધાર એ ઉમેદવારો માટે તેમના ગુનાહિત રેકૉર્ડ જાહેર કરવાની આવશ્યકતા છે. નોમિનેશન પ્રક્રિયા દરમિયાન સબમિટ કરવામાં આવેલ એફિડેવિટ દ્વારા, ઉમેદવારોએ તેમની સામેના કોઈપણ ફોજદારી આરોપો, દોષિત ઠરાવ, અથવા પેન્ડિંગ કેસોની વિગતો આપવી જોઈએ. આ માપ પારદર્શિતાને પ્રોત્સાહન આપે છે અને મતદારોને ઉમેદવારો વિશે મહત્વપૂર્ણ માહિતી પ્રદાન કરે છે.

દાખલા તરીકે, 2019ની સામાન્ય ચૂંટણીઓ દરમિયાન, ECI એ ફરજિયાત કર્યું કે ઉમેદવારો મતદાનના દિવસ પહેલાં ત્રણ વખત અગ્રણી અખબારો અને ઇલેક્ટ્રોનિક મીડિયામાં તેમના ગુનાહિત રેકૉર્ડ જાહેર કરે. આ પહેલ સુનિશ્ચિત કરે છે કે મતદારો ચૂંટણી લડનારાઓની પૃષ્ઠભૂમિથી વાકેફ છે, જેનાથી જાણકાર નિર્ણય લેવાની સુવિધા મળે છે.

જ્યારે આ પગલાંએ જવાબદારીમાં વધારો કર્યો છે, તેની સફળતા મતદારોની જાગૃતિ અને પ્રદાન કરેલી માહિતીનું વિવેચનાત્મક મૂલ્યાંકન કરવાની ક્ષમતા પર આધારિત છે. તેની અસરને વધુ

વધારવા માટે, ECI એ એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (ADR) જેવી સંસ્થાઓ સાથે ઉમેદવારોના ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ પરના ડેટાનું વિશ્લેષણ અને પ્રસારણ કરવા માટે સહયોગ કર્યો છે.

8.2. ચૂંટણી ખર્ચની દેખરેખ

ECI મની પાવરના દુરુપયોગને રોકવા માટે ચૂંટણી ખર્ચ પર નજર રાખે છે, જે ઘણીવાર ગુનાહિત જોડાણ ધરાવતા ઉમેદવારો સાથે જોડાયેલા હોય છે. ચૂંટણી દરમિયાન ઉમેદવાર જે રકમ ખર્ચી શકે છે તેના પર કડક મર્યાદા મૂકવામાં આવે છે અને તમામ ખર્ચ દસ્તાવેજીકૃત અને ચકાસણી માટે ECIને સબમિટ કરવા જોઈએ.

ઉદાહરણ તરીકે, 2020 માં બિહાર વિધાનસભાની ચૂંટણી દરમિયાન, ECI એ IT-આધારિત મોનિટરિંગ સિસ્ટમ રજૂ કરી હતી જેણે ચૂંટણી ખર્ચના વાસ્તવિક સમય પર નજર રાખવાની મંજૂરી આપી હતી. ગેરકાયદેસર રોકડ વિતરણ અને નાણાકીય પ્રભાવના અન્ય સ્વરૂપોને રોકવા માટે ફ્લાઇઇંગ સ્ક્રોડ અને સ્ટેટિક સર્વેલન્સ ટીમો તૈનાત કરવામાં આવી હતી. આ પહેલથી ચૂંટણીની ગેરરીતિઓના કિસ્સાઓ નોંધપાત્ર રીતે ઘટ્યા છે, જે ખર્ચની દેખરેખની અસરકારકતા દર્શાવે છે.

8.3. ચૂંટણી સુધારણાની હિમાયત

ECIએ ચૂંટણી પ્રણાલીને મજબૂત કરવા અને રાજકારણના અપરાધીકરણને સંબોધવા માટે સુધારાની સતત હિમાયત કરી છે. મુખ્ય ભલામણોમાં નામાંકન દાખલ કરવાના તબક્કે ગંભીર ગુનાહિત આરોપો ધરાવતા ઉમેદવારોને ગેરલાયક ઠેરવવા અને દોષિત વ્યક્તિઓ પર ચૂંટણી લડવા પર આજીવન પ્રતિબંધનો સમાવેશ થાય છે.

લીલી થોમસ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (2013) માં સુપ્રીમ કોર્ટના સીમાચિહ્નરૂપ યુકાદાને સમર્થન છે, જેણે યુકાદો આપ્યો હતો કે સાંસદો, ધારાસભ્યો અને એમએલસીને બે વર્ષ કે તેથી વધુની સજા ધરાવતા ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવશે. અપીલની જોગવાઈ વિના તરત જ ગેરલાયક ઠરાવવામાં આવશે. આ યુકાદો ECI ની લાંબા સમયથી અયોગ્યતાના કડક નિયમોની માંગ સાથે સુસંગત છે.

આ પ્રયાસો છતાં, રાજકીય પ્રતિકારે આવા સુધારાના અમલીકરણમાં વારંવાર અવરોધ ઊભો કર્યો છે. તેમ છતાં, ECI ચૂંટણીની અખંડિતતાને જાળવી રાખવા માટે કાયદાકીય ફેરફારો માટે દબાણ કરવાનું ચાલુ રાખે છે.

8.4. ટેકનોલોજી એકીકરણ

ECI એ પારદર્શિતા અને મતદાર સશક્તિકરણ વધારવા માટે ટેકનોલોજી અપનાવી છે. ડિજિટલ ટ્રાન્સ અને પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ ઉમેદવારો વિશેની માહિતી ફેલાવવા માટે કરવામાં આવે છે, જેમાં તેમની ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિનો સમાવેશ થાય છે, મતદારોને જાણકાર નિર્ણયો લેવામાં સક્ષમ બનાવે છે.

દાખલા તરીકે, ECI દ્વારા શરૂ કરાયેલ “મતદાર હેલ્પલાઈન એપ” નાગરિકોને ઉમેદવારોની વિગતવાર પ્રોફાઇલ, તેમની શૈક્ષણિક લાયકાત, ગુનાહિત રેકૉર્ડ અને નાણાકીય જાહેરાતો સહિતની વિગતો મેળવવાની મંજૂરી આપે છે. આ એપ ખાસ કરીને યુવા, ટેક-સેવી મતદારો સુધી પહોંચવામાં અસરકારક સાબિત થઈ છે.

વધુમાં, ECI ની eVIGIL એપ્લિકેશન નાગરિકોને ગેરકાયદેસર નાણાંનો ઉપયોગ અથવા બળજબરી જેવા ચૂંટણી કાયદાના ઉલ્લંઘનની જાણ કરવા સક્ષમ બનાવે છે. મોનિટરિંગ માટે આ ક્રાઉડસોર્સ અભિગમ એમ્પો ધરાવે છે

9. ECIની ભૂમિકાને મજબૂત કરવા માટેની ભલામણો

ભારતના ચૂંટણી પંચ (ECI) એ ભારતની લોકશાહી પ્રક્રિયાઓની અખંડિતતા સુનિશ્ચિત કરવામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી છે. જો કે, રાજકારણમાં અપરાધીકરણના જટિલ મુદ્દાને સંબોધવા માટે ECIના આદેશ અને કામગીરીને વધુ મજબૂત કરવાની જરૂર છે. તેની અસરકારકતા વધારવા માટે, ECI એ હિતધારકો સાથે સહયોગ કરવો જોઈએ અને વ્યાપક સુધારા અપનાવવા જોઈએ. નીચેની ભલામણો ECI ની ભૂમિકાને મજબૂત કરવા માટે નિર્ણાયક પગલાંની રૂપરેખા આપે છે:

9.1. કાયદાકીય સુધારા

મજબૂત ચૂંટણી પ્રણાલીનો આધાર અસરકારક કાયદામાં રહેલો છે. રાજકારણના અપરાધીકરણને સંબોધવા માટે, સંસદે કડક કાયદા ઘડવા જોઈએ કે જે ઘોર ગુનાહિત આરોપો ધરાવતી વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવતા પહેલા જ ચૂંટણી લડવા માટે ગેરલાયક ઠેરવે. આ સુધારાના મુખ્ય પાસાઓમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:

- જનપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1951માં સુધારો કરીને, ખૂન, બળાત્કાર અને ભ્રષ્ટાચાર જેવા ગંભીર ગુનાઓમાં આરોપોનો સામનો કરી રહેલા ઉમેદવારોને ફાઇલિંગના તબક્કે ચૂંટણી લડવાથી રોકવા માટે.

- દોષિત વ્યક્તિઓને આજીવન ગેરલાયક ઠેરવવા માટેની જોગવાઈઓ રજૂ કરવી એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે રાજકારણ પ્રામાણિકતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે આરક્ષિત છે.

આવા સુધારાઓ રાજકારણમાં ગુનાહિત તત્વોના પ્રવેશ સામે અવરોધક તરીકે કામ કરશે, ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓની પવિત્રતાને મજબૂત બનાવશે. આ ફેરફારોને અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકવા માટે કાયદાકીય સ્પષ્ટતા અને કડક અમલ હિતાવહ છે.

9.2. ન્યાયિક સુધારા

રાજકારણીઓને સંડોવતા કેસોના નિરાકરણમાં ન્યાયિક વિલંબ અયોગ્યતાના પગલાંની અસરકારકતાને નબળી પાડે છે. ન્યાયને ઝડપી બનાવવા અને સમયસર ચૂંટણીની ગેરલાયકાતની ખાતરી કરવા માટે, ન્યાયિક સુધારા જરૂરી છે. ભલામણોમાં શામેલ છે:

- રાજકારણીઓને સંડોવતા કેસોના સંચાલન માટે સમર્પિત ફાસ્ટ-ટ્રેક કોર્ટની સ્થાપના. આ અદાલતોએ ગંભીર ફોજદારી આરોપોને લગતા કેસોને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ અને તેમને નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં ઉકેલવા જોઈએ.
- રાજકીય ઉમેદવારોને સંડોવતા કેસોની પ્રગતિ પર નજર રાખીને અને સમયાંતરે અપડેટ્સ પ્રકાશિત કરીને જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવી.

ન્યાયિક પ્રક્રિયાને ઝડપી બનાવીને, આ સુધારાઓ હાલની છટકબારીઓને બંધ કરશે જે ગુનાહિત કેસ પેઝિંગ ધરાવતી વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં બહુવિધ ચૂંટણી લડવાની મંજૂરી આપે છે.

9.3. મતદાર સંવેદના

રાજકારણના અપરાધીકરણને રોકવા માટે મતદાર જાગૃતિ એ એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક છે. ફરજિયાત જાહેરાતના ધોરણો હોવા છતાં, ઉમેદવારોની ગુનાહિત પૃષ્ઠભૂમિ પ્રત્યે મતદારોની ઉદાસીનતા યથાવત છે. તેને સંબોધવા માટે, ECI એ આના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને જનજાગૃતિ ઝુંબેશને વધુ તીવ્ર બનાવવી જોઈએ:

- ગવર્નન્સ અને લોક કલ્યાણ પર ગુનાહિત રેકૉર્ડ ધરાવતા ઉમેદવારોને ચૂંટવાના લાંબા ગાળાના પરિણામો પર પ્રકાશ પાડવો.
- જાણકાર નિર્ણય લેવાને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે મતદાર શિક્ષણ કાર્યક્રમો, કાર્યશાળાઓ અને મીડિયા ઝુંબેશ જેવી પહેલોને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ઉમેદવારો વિશે તેમના ગુનાહિત રેકૉર્ડ્સ, નાણાકીય જાહેરાતો અને પ્રદર્શન મેટ્રિક્સ સહિત સુલભ અને વ્યાપક માહિતી પ્રદાન કરવા માટે ડિજિટલ પ્લેટફોર્મનો લાભ લેવો.

માહિતગાર મતદારો જવાબદારીને પ્રોત્સાહન આપવા અને રાજકારણમાં ગુનાહિત વર્તણૂકના સામાન્યકરણને નિરાશ કરવા માટે યાવીરૂપ છે.

9.4. ECIની સ્વાયત્તતાને મજબૂત બનાવવી

નિષ્પક્ષ અને અસરકારક રીતે કાર્ય કરવા માટે, ECIની સ્વાયત્તતાને વધુ મજબૂત બનાવવી જોઈએ. જ્યારે બંધારણ ECIને નોંધપાત્ર સત્તાઓ આપે છે, ત્યારે નાણાકીય અને વહીવટી સ્વતંત્રતા ચિંતાનો વિષય છે. આને સંબોધવા માટેની ભલામણોમાં શામેલ છે:

- સરકારી મંજૂરીઓ પર તેની અવલંબન ઘટાડીને, એક અલગ અંદાજપત્રીય પદ્ધતિ દ્વારા ECIને સમર્પિત ભંડોળની ફાળવણી.
- ECI ને તેના સ્ટાફિંગ અને ઓપરેશનલ નિર્ણયો પર સત્તા આપીને વહીવટી સ્વાયત્તતા સુનિશ્ચિત કરવી.
- જવાબદારી અને પારદર્શિતા માટે એક મજબૂત માળખું સ્થાપિત કરીને રાજકીય હસ્તક્ષેપથી ECIની નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાઓને સુરક્ષિત કરવી.

નાણાકીય અને વહીવટી રીતે સ્વતંત્ર ECI સુધારાને લાગુ કરવા અને ચૂંટણી પ્રણાલીની અખંડિતતાને જાળવી રાખવા માટે વધુ સારી રીતે સજ્જ હશે.

10. ઉપસંહાર

ભારતમાં રાજકારણનું ગુનાહિતીકરણ બહુપક્ષીય સમસ્યા છે જેને સર્વગ્રાહી પ્રતિભાવની જરૂર છે. જ્યારે ભારતના ચૂંટણી પંચે નોંધપાત્ર પગલાં અમલમાં મૂક્યા છે, સ્થાયી પરિવર્તન માટે કાયદાકીય, ન્યાયિક અને સામાજિક સુધારા મહત્વપૂર્ણ છે. ECIની સ્વાયત્તતાને મજબૂત કરીને, ન્યાયિક પ્રક્રિયાઓને ઝડપી બનાવીને અને મતદારોની જાગૃકતા વધારીને, રાષ્ટ્ર આ ઊંડા મૂળના મુદ્દાને ઉકેલી શકે છે. લોકશાહી મૂલ્યોની રક્ષા કરવા, નૈતિક શાસનને પ્રોત્સાહન આપવા અને રાજકીય પ્લેટફોર્મ ગુનાહિત તકવાદને બદલે જાહેર હિતની સેવા કરે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે તમામ હિતધારકોનો સહયોગી પ્રયાસ અનિવાર્ય છે.

સંદર્ભ સૂચી

- બાસુ, ડીડી (2018). ભારતના બંધારણનો પરિચય (24મી આવૃત્તિ). લેક્સિસ નેક્સિસ.
- ઓસ્ટિન, જી. (1999). લોકશાહી બંધારણનું કાર્ય: ભારતીય અનુભવ. ઓક્સફોર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ.
- છોકર, જેએસ અને દેવધર, બી. (સંપાદન). (2014). ભારતમાં ચૂંટણી લોકશાહી: સંસ્થાઓ, પડકારો અને રાજકીય સુધારણા. સેજ પબ્લિકેશન્સ.
- ભારદ્વાજ, એ. (2018). ભારતમાં રાજકારણનું અપરાધીકરણ: કારણો, પરિણામો અને ઉપચારાત્મક પગલાં. ઇન્ડિયન જર્નલ ઓફ પોલિટિકલ સાયન્સ, 74 (2), 345-357.
- કુમાર, એન. (2019). ભારતનું ચૂંટણી પંચ અને ચૂંટણી સુધારણા: એક કેસ સ્ટડી. જર્નલ ઓફ ઇન્ડિયન પબ્લિક પોલિસી, 6 (3), 120-135.
- શર્મા, પી. (2020). કાનૂની છટકબારીઓ અને રાજકારણનું અપરાધીકરણ: ભારતીય ચૂંટણીઓનું વિશ્લેષણ. ઇન્ટરનેશનલ જર્નલ ઓફ લો એન્ડ પોલિટિક્સ, 9 (4), 456-470.
- વર્મા, આર. (2021). ચૂંટણી સુધારા અને ભારતમાં લોકશાહી પર તેની અસર. જર્નલ ઓફ સાઉથ એશિયન સ્ટડીઝ, 15 (1), 88-101.
- મિશ્રા, એસ. (2017). ભારતમાં રાજકીય સમર્થન અને ગુનાહિત ઉમેદવારોનો ઉદય. ઇકોનોમિક એન્ડ પોલિટિકલ વીકલી, 52 (12), 34-42.

- સિંઘ, એ., અને જૈન, ટી. (2016). મતદાર જાગૃતિ ઝુંબેશ અને તેની અસરકારકતા: ECI ની પહેલોનો અભ્યાસ. *એશિયન જર્નલ ઓફ ગવર્નન્સ*, 11 (2), 233-249.
- એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ. (એનડી). ભારતમાં રાજકારણનું અપરાધીકરણ: કી ડેટા અને આંકડા. 17 ડિસેમ્બર, 2024ના રોજ <https://adrindia.org> પરથી મેળવેલ
- ભારતનું ચૂંટણી પંચ. (એનડી). આદર્શ આચાર સંહિતા માર્ગદર્શિકા. 17 ડિસેમ્બર, 2024ના રોજ <https://eci.gov.in> પરથી મેળવેલ
- ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલત. (2018). ચૂંટણી સુધારણા પર સીમાચિહ્નરૂપ ચુકાદાઓ. પરથી 17 ડિસેમ્બર, 2024ના રોજ <https://supremecourtfindia.nic.in> પરથી મેળવેલ
- પ્રેસ ઇન્ફોર્મેશન બ્યુરો. (2020). રાજકારણીઓને સંડોવતા કેસો માટે ફાસ્ટ-ટ્રેક કોર્ટ: પ્રગતિ અહેવાલ. 17 ડિસેમ્બર, 2024ના રોજ <https://pib.gov.in> પરથી મેળવેલ
- કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલય. (2021). જનપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1951 (સુધારેલા મુજબ). 17 ડિસેમ્બર, 2024ના રોજ <https://lawmin.gov.in> પરથી મેળવેલ
- ગુપ્તા, એમ. (2020). ભારતીય લોકશાહીમાં સુધારો: ECIના પડકારોનું વિશ્લેષણ. આર. શર્મા (એડ.), *દક્ષિણ એશિયામાં ચૂંટણી અખંડિતતા* (પૃ. 145-160) માં.
- સેન, એ. (2016). રાજકારણના અપરાધીકરણને કાબૂમાં રાખવું: નાગરિક સમાજની ભૂમિકા. *નીતિ સમીક્ષા ત્રિમાસિક*, 18 (2), 58-67.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

- રાય, પી. (2019). ચૂંટણી ન્યાય અને ન્યાયતંત્ર: ભારતીય સંદર્ભની તપાસ. *તુલનાત્મક ચૂંટણી અભ્યાસ*, 25 (3), 198-214.
- યાદવ, વી. (2018). ભારતીય રાજકારણમાં ભ્રષ્ટાચાર અને ગુનાહિતતા: એક નિર્ણાયક પરિપ્રેક્ષ્ય. *ધ સાઉથ એશિયન રિવ્યુ*, 14 (4), 267-281.
- Mahida, R. (2024). the G7 summit 2024: A comprehensive overview. *Int. J. Manag. Public Policy Res*, 3, 48-57.
- Mahida, R. G. (2024). A Leading the Way: Sustainable Development and Economic Dynamics in Viksit Bharat@ 2047. *Vidhyayana-An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal-ISSN 2454-8596*, 9(si2).
- Mahida, R. (2024). A study on the impact of digital marketing on the Indian economy. *Vidya-A Journal of Gujarat University*, 3(1), 24-34.